

Vázlat egy arcképhez

Misi híre megelőzte a személyes ismeretségünket. Amikor a Közgazdaságtudományi Intézetben megalakult a „Kornai-csoport”, szinte mindjárt a kezdet-kezdetén ott volt közöttünk Farkas Kati. Gyengéd szeretettel gondolok vissza Katira; gondolkodásának nyitottságára, törekeny lelkére, erkölcsi tisztaságára, amellyel felháborodott a körülötte zajló élet minden piszkosságán. Tőle hallottam sokszor, ahogy Misiről nagy rajongással és tisztelettel beszélt – persze, némi házastársi elfogultsággal.

A másik szál, ami hozzá vezetett, Bauer Tamás volt. Amikor ő és Madarász Aladár, az intézet új fiataljai megjelentek (hát igen, akkor az akkori középkorúakhoz, Bródyhoz vagy hozzám képest ők voltak a fiatalok), Tamás már az első beszélgetésünk alkalmával felhívta a figyelmet nagyon okos és tehetséges barátjára, Laki Misire.

Csak ezután került sor a személyes megismerkedésre. De sok minden változott azóta! Misinek akkor még nagy és hosszú haja volt – most már rövidebb és gyérebb. Bizonyára sokat változtak a nézetei is – kié ne változtak volna. De Misi memóriámban tárolt változó arcképeinek sorozatában van valami konstans; van néhány szilárd macacssággal állandósult vonás.

Már az első találkozástól a legutóbbi beszélgetésünkig mindig éreztem és élveztem fanyar humorát; azt, hogy mindenre kissé a kívülálló szemével pillant rá. Kritikus elme. Ha a „fanatikusról” szobrot készítenének – biztosan nem őt kérnék fel modellnek. Ha viszont van a fanatikusnak valami jól definiálható elmentéje, annak modelljéül őt választhatnák. Semmiért sem túl lelkes; mindennek éles szemmel meglátja a fonákját. Ezt azonban nem rámenősen közli, hanem visszafogottan. Lehet, hogy jobb lett volna, ha Angliában születik, az understatementek országában – de kár lett volna, mert akkor hiányozna nekünk, a barátainak.

Ha eszembe jut, elsőnek ez a benyomás ugrik be. Másodiknak egy történet, amelyet Misi a 70. születésnapom nyilvános megünneplésekor mondott el. Akkor még rendszeresen jártam Mátraházára dolgozni, Misiék pedig ott nyaraltak. Minden délelőtt elmentem sétálni. Misi kérdezte: eljöhetnének-e velem. Az órára néztem és azt mondtam: igen, egy órára van erre a sétára. Évtizedek teltek el. De azóta, ahányszor csak feleségemmel, Zsuzsával sétálni megyünk, ránézek az órára és bejelentem: a Laki-idő most 11.40... Sok emberről neveznek el valamit: a fizikusok Heisenbergről nevezték

el a bizonytalansági relációt. A Dániel–Kornai házaspár a Laki-idő regisztrálásával kezdi minden sétáját.

Előttem van egy másik kép: Misi csonttá fogyottan egy súlyos betegség után – és a mai Misi, aki egy kissé már pocakot eresztett. Hihetetlen: az egykori fiatal közgazdászokból sorra nagypapák, nyugdíjasok, idősödő emberek, akiknek immár 70. éves születésnapjára írnak köszöntő sorokat a barátok, kollégák.

Impozáns Misi tudományos életműve. Legtöbb munkája sajátos műfajt képvisel, amely a közgazdaságtan, a szociológia és az antropológia határmezsgyéin helyezkedik el. Engem azok az írásai ragadtak meg legerősebben, amelyekben – az utóbbi időben többnyire állandó szerzőtársával, kedves barátommal, Szalai Julival együtt – nem számokat, hanem eleven embereket szólaltatnak meg, és az élő beszédben elhangzó szavakból vonják le az általánosítható tanulságokat. Fő módszerük nem a kérdőíves felmérés, amelyet igen sok embernek el lehet küldeni és a beérkező kitöltött ívek száma akkora, hogy reprezentatív mintának lehet tekinteni. Hurrá – ez már elég nagy tömeg szám ahhoz, hogy regressziós elemzést végezzünk. Komolyan veszem az utóbbi vizsgálati módszert is, az is érdekes tanulságokkal szolgálhat. Ám mindig szegényesebb, gépiesebb, mint az élő

beszélgetés; a kérdőívre adható válasz beszorul az előre gyártott rubrikáiba. Azért említettem a határdiszciplínák között az antropológust, mert az szinte együtt él azokkal, akiknek a viselkedését meg akarja ismerni. Misi és szerzőtársai inkább vállalják az anakronizmus bélyegét, de abból akarnak kiindulni, amit a saját szemükkel látnak, a saját fülükkel hallanak. Szerintem nem rossz kiindulópont. Misiről talán éppen emiatt nem mondható el az, ami nagy kitüntetések laudációiban vagy még inkább a nekrológokban szokott elhangzani: iskolateremtő egyéniség volt az éppen megdicsért, még élő vagy már elhunyt nagyság. Nem látom a tömegeket, akik Misiék nyomába szegődnének. Annál inkább becsülöm ezt a műfajt és a műfaj keretei között kiérlelődő általános megfigyeléseket. Tisztelem Misi bátorságát, hogy vállalta a műfajt, még akkor is, ha a mi betokodosodott szakmánkban ezért a tevékenységért nem osztogatnak kitüntetések.

Írásom bevezetésében Farkas Katinak, Misi első, nagyon korán távozott feleségének emlékét idéztem fel. Helyén való, ha írásom befejezésekor Wollák Kati-ról szólok. Nem lehetett könnyű dolga, amikor először eljöttek hozzánk ketten. Mi magunk is ismerjük ezt az érzést: Zsuzsa, a második feleségem, amikor először megjelent az én barátaim között, és én, Zsuzsa második férje, amikor az ő baráta

között jelentem meg. És azóta gyerekeink és unokáink, barátaink és az ő gyerekeik mutatták be hasonlóképpen az új társukat. Kellett néhány találkozás, hogy megismerjük és saját jogán – nem Misi társaként, hanem Wollák Katalinként – megszeressük őt és megértsük, mi vonzotta Misit hozzá. Megérezzük, tulajdonképpen milyen is a kapcsolat e között a két ember között. Hallottuk, amikor Kati egyszer-másszor rászól Misire, kritikus hangon, és hallottuk Kati szerető, féltő aggodalommal teli hangját, amikor Misi éppen kiment a szobából, és Misi egészségéről volt szó. Ez Misi születésnapja, de nem köszönhetjük őt úgy, hogy Katit ne köszöntենék – már csak azért sem,

mert ennek a kötetnek a kedves gondolata Kati fejből pattant ki. Noha a szakmája az örökségvédelem, most nem Misi örökségét kell védenie, hanem csak összegyűjteni a sok gondolatot, ami Misi barátai agyában már készen ott volt, arra várva, hogy adódjék alkalom a leírásukra.

Kedves Misi, kedves Kati – Zsuzsa és a magam nevében sok-sok örömet kívánunk a következő évekre; jusson nektek kevesebb abból, ami mindannyiunkat bosszant vagy kétségbe ejt, és több abból, amin „la kimisis” derűvel és iróniával mosolyogni lehet.

Kornai János

Kornai János